

OILADA O'SMIRLARNING DEVIANT XULQ PROFLAKTİKASIDA FALSAFIY YONDASHUV

Sattarov Fozil Faxritdinovich

mustaqil tadqiqotchi Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Annotatsiya:

Maqolada oila va oilaviy tarbiya uslublarini bola shaxsining kamolga yetishidagi o'zni va ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, oilaviy tarbiyaning bola shaxsida deviant xulq-atvorni shakllantirishning asosiy omillari ochib berilgan. Ayniqsa, oiladagi ota-ona avtoriteti, tarbiya jarayonida qo'llaniladigan usul va uslublarining o'smir shaxsida deviant xulq-atvorni shakllantirishiga doir ilmiy nazariy ma'lumotlarning tahlillari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Oila, oilaviy munosabatlar, oilaviy tarbiya uslublari, o'smir shaxsi, deviant xulq-atvor, shaxslararo munosabat, ota-onaning obro'si, ijtimoiylashuv, axloqiy me'yorlarning buzilish, noto'g'ri tarbiya, noto'liq oila, muammoli oila.

Hozirgi vaqtda deviant xulq-atvorning sababi shundaki, o'smirlar ijtimoiy tabaqalanishni boshdan kechirmoqdalar, mo'l-ko'llikda yashay olmaydilar va yaxshi ta'lim oladilar. Shu asosda psixologik siljish yuz bermoqda, bu tanqidlar, janjallar, asabiy buzilishlar, huquqbuzarlik va uydan qochish bilan yakunlanadi. Agar o'smir ko'cha muhitiga, mushtlashuvchilarga, rokerlarga yoki haddan tashqari sevuvchilarga tushib qolsa, unda u salbiy manfaatlar va kattalarning xatti-harakatlariga bo'lgan istakni shakllantiradi. Bu erta jinsiy tajriba, giyohvand moddalar va spirtli ichimliklarni iste'mol qilishni talab qiladi. Bunday hodisalarning asosiy sababi ota-onalarning beparvosi, bolaga etarlicha e'tibor bermaslik, beparvolik. Shuning uchun, deviant xatti-harakatlarning dastlabki belgilarida o'qituvchilar ota-onalari bilan o'zaro munosabatda bo'lib, oilaviy muhitni aniqlab olishlari kerak. Deviant (deviant) xatti-harakatlar odatda ma'lum bir jamiyatda o'rnatilgan me'yorlarga mos kelmaydigan ijtimoiy xatti-harakatlar deb ataladi. O'smirlarning xatti-harakatlaridagi og'ishlar nafaqat e'tiborni jalb qiladigan, balki ota-onalar va o'qituvchilarni ham ogohlantiruvchi xususiyatlar va ularning namoyon bo'lishi sifatida tushuniladi. Ommaviy. Xulq-atvorning bu xususiyatlari nafaqat umume'tirof etilgan me'yorlar va talablardan chetga chiqishni ko'rsatibgina qolmay, balki kelajakdagi huquqbuzarliklarning boshlanishi, kelib chiqishi, axloqiy, ijtimoiy, huquqiy normalar, huquqiy talablarning buzilishini ham o'z ichiga oladi va atrofdagi odamlarga, jamiyatga xavf tug'diradi.

O'smirlik yoshida devyatsiya namoyon bo'lishining tinimisiz oshib borishi ijtimoiy pedagog oldida bu o'smirlar bilan ishlashning yangi usullari, texnologiyalarini izlash va ularga tadbir etish vazifasini qo'yadi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va

reabilitatsiya keng tarqalgan. Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. «Bola tug'ilgan kundan boshlab oila muhitida yashaydi. Oilaga xos an'analar, qadriyatlar, urf-odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Eng muhimi, farzandlar oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini anglaydi, his etadi. Afsuski, oramizda shunday insonlar ham uchraydiki, ular jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilmasdan, balki unga to'siq bo'luvchi me'yordan og'ish holatlarini yuzaga keltiradilar. Jamiyatda o'rnatilgan ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqish holatlari sotsiologiyada «deviantlik holatlari», undan tug'iluvchi xulq-atvorni «deviant xulq-atvor» deb nomlanadi

Psixologiyada buzuvchi xatti-harakatlar ommaviy xarakterga ega bo'ladi, bu zamonaviy hayotning haqiqiy ofati. Uning oqibatlarini eng oddiy, jamiyat tomonidan qoralanishdan tortib, hayotdan mahrum bo'lishgacha bo'lishi mumkin. Bularning barchasi deviant xulq-atvor turiga, odamning normal hayotga qaytishga qodirligi va xohishiga bog'liq. Deviant xulq-atvorning eng ko'p uchraydigan oqibatlariga insonning shaxsiyati va sog'lig'ining buzilishi kiradi. Bu turmush tarzini tanlagan kishining qarindoshlari, shuningdek do'stlari va hamkasblari bundan aziyat chekmoqda. Faqat ijobiy harakatlar o'smirlardagi buzuvchi xatti-harakatlarning o'zgarishiga va oldini olishga yordam beradi. Bunday tuzatish shakllariga quyidagilar kiradi: Deviant harakatlarning namoyon bo'lishiga yordam beradigan turtki nima ekanligini tushunish kerak. Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlardagi muammolar deviant xatti-harakatlarning sababiga aylanadi. Shunga o'xshash belgilar to'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan bolalarga xosdir. Ba'zida bitta ota-onaning g'amxo'rliqi va nazorati etarli emas. Hamma oilalar ham o'z xohishlaridan kam emas. Ota-onalardan birining o'limi, ajralishlar - kattalar uchun bolalarning ruhiy holati haqida o'ylash uchun imkoniyat. Har xil muammolar deviant xatti-harakatlarning sababiga aylanadi, bunga misol ota-onalarga ma'lum:

Bolaning turli xil qo'rquvlari va komplekslari, ular kattalarga aytishga xijolat bo'lishadi. Ota-onalar tomonidan nazoratning yo'qligi, har qanday harakatlar uchun o'zlarining jazosizligini tushunish. Agressiya, tirnash xususiyati, dunyoni salbiy qabul qilish. O'z-o'zidan yengish qiyin bo'lgan ruhiy kasalliklar.

Buning uchun mutaxassislar quyidagi chora-tadbirlarni ishlab chiqdilar:

1. Maktablarda o'quv va rivojlanish dasturlarini, kurslarni o'tkazish. Ma'ruzalar o'smirlarni o'qitish va ularga giyohvand moddalar, alkogol ichimliklar va boshqalarni doimiy ravishda rad etishni o'rgatishga qaratilgan.
2. Sport va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish. Tamaki mahsulotlari va spirtli ichimliklarni reklama qilishni taqiqlash.

3. Yoshlar uchun qiziqarli va ma'lumotli dam olishni tashkil qilish. Deviant xulq-atvorli bolalar bilan ishlash zamonaviy tendentsiyalar va moda tendentsiyalariga mos keladigan bunday o'yin-kulgi stsenariyasini ishlab chiqishni talab qiladi.

4. Bolalarning moddiy farovonligi haqida g'amxo'rlik qilish.

Ijtimoiy pedagogning dezadaptatsiya bo'lgan o'smirlar bilan ishlashining boshqa bir texnologiyasi ularning reabilitatsiyasi hisoblanadi. Reabilitatsiya keng turdagi vazifalar, elementar ko'nikmalardan tortib insonning jamiyatda to'liq integratsiyalashuvigacha bo'lgan masalalarni hal qilishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi sifatida qaralishi mumkin. Voyaga yetmaganlarning xulq-atvori profilaktikasi ishida ommaviy axborot vositalari orqali tashviqiy-ma'rifiy ishlarni olib borish muhimdir. Jamoatchilik fikri so'rovi ma'lumotlari bo'yicha televideniye o'smirlar va yoshlar uchun axborot olishning afzalrok manbai hisoblanadi. Shu munosabat bilan ijtimoiy reklamaning roli o'sadi. Ijtimoiy reklama o'z takliflari bilan — mehnatni rag'batlantiradigan, ijobiy maqsadlarga erishish uchun inson faoliyati motivatsiyasini kuchaytiradi. Reklama ijtimoiy qadriyatlarni yoyadi va targ'ib qiladi. U mamlakatlar va xalqlarning yashash tarzini, andozalarini shakllantirishga ko'maklashadi. Reklamaning ijtimoiy funksiyasi turmush tarzi targ'ib qilinishini ham nazarda tutadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, buyuk davlatni qurish uchun barkamol inson tarbiyalanmogi zarur. Shu sababli yoshlarni huquqiy davlat tizimi va mohiyatini chuqurroq anglashi, qonun asoslarini bilishi, qonun hurmat qilishi, ularga so'zsiz bo'ysunishi madaniyatiga ega bo'lishi ruhida tarbiyalash bugungi kunning asosiy vazifasidir. Deviant hulq-atvorning eng yaxshi profilaktikasi - bu tarbiyaning vositalari, shakllari va usullarini aniq belgilab olgan holda voyaga yetmaganlar ongiga maqsadga qaratilgan tashkiliy ta'sir ko'rsatishdir. Huquqiy tarbiyani oldini olish imkoniyatlari tiyishning boshqa vositalariga qaraganda ancha samaraliroqdir. Chunki huquqiy profilaktika choralari odatda, birmuncha kechikadi va qilmish sodir etilgandan keyin amal qila boshlaydi. Oldini olish bilan bog'liq huquqiy choralalar — ishlashi uchun u bolaning ongiga qo'yilishi, uning e'tiqodi, tajribasining bir qismiga aylanishi kerak. Buni aniq maqsadga qaratilgan tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish yo'li bilan erishish mumkin.

Adabiyotlar

1. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т.: Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
2. Nematov, R. A., & Almanov's, Q. O. (2022). The role of historical sources in the study of the history of the turkish empire. American Journal Of Social Sciences And Humanity Research, 2(10), 25-31.
3. Ochilov, I. (2023). Importance of pedagogical technologies in forming thinking and skills in history lessons. Science and innovation, 2(B4), 481-484.